

ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Η οικονομική επιστήμη ασχολείται με το οικονομικό πρόβλημα του ανθρώπου. Το πρόβλημα αυτό έχει τη βάση του στην ανεπάρκεια των παραγωγικών πόρων για την ικανοποίηση των οικονομικών αναγκών του ανθρώπου. Οι οικονομικές ανάγκες του ανθρώπου είναι πράγματι πολλαπλές και ποικιλόμορφες (π.χ. ανάγκη διατροφής, ένδυσης, κατοικίας, υγείας, ψυχαγωγίας, κ.λπ.). Οι ανάγκες αυτές, όταν εξετάζονται διαχρονικά και για το σύνολο της ανθρωπότητας, χαρακτηρίζονται από την ιδιότητα του ακόρεστου. Τώρα, αν λάβουμε υπόψη ότι οι οικονομικές ανάγκες αναβαθμίζονται και ποιοτικά με το πέρασμα του χρόνου, βλέπουμε τη βάση του οικονομικού προβλήματος του ανθρώπου: Για την ικανοποίηση των διαρκώς αυξανόμενων και ποιοτικά αναβαθμισμένων αναγκών του ανθρώπου διαχρονικά, απαιτούνται περισσότερα και ποιοτικά βελτιωμένα μέσα παραγωγής.

Σε αντίθεση με τις οικονομικές ανάγκες του ανθρώπου που είναι διαχρονικά ακόρεστες, οι διαθέσιμοι πόροι για την παραγωγή των αγαθών είναι περιορισμένοι. Αλλά ας δούμε ορισμένες βασικές έννοιες στο θέμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 • Το Οικονομικό Πρόβλημα και η Οικονομική Επιστήμη Βασικές Έννοιες και Ορισμοί

Αρχίζουμε λοιπόν με την αποσαφήνιση ορισμένων βασικών εννοιών τις οποίες θα συναντήσουμε επανειλημμένα κατά την ανάπτυξη των επιμέρους θεμάτων που θα ακολουθήσουν. Ειδικότερα εδώ θα αναφερθούμε στις έννοιες:

- α) των οικονομικών αγαθών
- β) των παραγωγικών μέσων ή συντελεστών
- γ) της παραγωγής (ή της παραγωγικής διαδικασίας) και,
- δ) της ανταλλαγής και εξειδίκευσης στην παραγωγή

Οικονομικά Αγαθά

Οι οικονομικές ανάγκες του ανθρωπίνου γένους ικανοποιούνται με τη χρησιμοποίηση υλικών αγαθών και υπηρεσιών. Την οικονομική επιστήμη ενδιαφέρουν τα αγαθά που βρίσκονται σε ανεπάρκεια συγκριτικά με τη ζήτηση που εκδηλώνεται γι' αυτά από το σύνολο των καταναλωτών. Τα αγαθά αυτά ονομάζονται οικονομικά αγαθά και διακρίνονται σε υλικά αγαθά και υπηρεσίες. Τα υλικά αγαθά μπορούν κατά κανόνα να αποθηκευτούν για μικρό ή μεγάλο χρονικό διάστημα, πράγμα που δεν υποχρεώνει τον καταναλωτή να τα χρησιμοποιεί αμέσως όταν τα αποκτήσει. Αντίθετα, οι υπηρεσίες κατά κανόνα δεν αποθηκεύονται και δεν μπορούν να γίνουν αντικείμενο ανταλλαγής μεταξύ των καταναλωτών στην έκταση που αυτό μπορεί να συμβεί με τα υλικά αγαθά.

Τα οικονομικά αγαθά διακρίνονται σε **καταναλωτικά** και **κεφαλαιουχικά** αγαθά. Τα καταναλωτικά αγαθά διακρίνονται παραπέρα σε αγαθά άμεσης κατανάλωσης και σε διαρκή καταναλωτικά αγαθά. Τα πρώτα χρησιμοποιούνται για την ικανοποίηση μιας ανάγκης μια μόνο φορά, όπως για παράδειγμα τα φρούτα. Ενώ τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά ικανοποιούν τις ανάγκες μας παρέχοντας υπηρεσίες για μικρά ή μεγάλα χρονικά διαστήματα (π.χ. τα αυτοκίνητα, τα ψυγεία, κ.λπ.). Τέλος, τα κεφαλαιουχικά αγαθά χρησιμοποιούνται για την παραγωγή άλλων αγαθών, καταναλωτικών ή κεφαλαιουχικών (π.χ. μηχανήματα).

Το κύριο χαρακτηριστικό των οικονομικών αγαθών γενικά είναι, ότι βρίσκονται σε ανεπάρκεια σε σχέση με τις ανάγκες του ανθρώπου. Αφού λοιπόν σε σχέση με τη ζήτησή τους τα οικονομικά αγαθά είναι σε ανεπάρκεια, αναπόφευκτα η απόκτησή τους συνεπάγεται την καταβολή κάποιου τιμήματος (θυσίας). Η θυσία για την απόκτηση ορισμένης ποσότητας ενός αγαθού, εκφράζεται συνήθως σε χρηματικές μονάδες. Το μέγεθος της θυσίας είναι η **τιμή** του αγαθού, το

ύψος της οποίας είναι συνάρτηση του βαθμού ανεπάρκειάς του. Ας σημειωθεί ότι τα αγαθά, τα οποία είναι διαθέσιμα σε ποσότητες μεγαλύτερες από εκείνες που συνολικά χρειάζεται ο άνθρωπος για να καλύψει τις ανάγκες που αυτά ικανοποιούν, αποκτώνται χωρίς την καταβολή τιμής. Τα αγαθά αυτά χαρακτηρίζονται ως **ελεύθερα** αγαθά. Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό των αγαθών είναι ότι, έχουν συνήθως τη δυνατότητα να ικανοποιούν περισσότερες από μία ανάγκες. Για παράδειγμα, το βαμβάκι, ο χάλυβας κ.λπ., μπορούν μετά από ελαφρά επεξεργασία να ικανοποιήσουν διάφορες ανάγκες. Έτσι, προκύπτει για τον καταναλωτή πρόβλημα επιλογής. Δηλαδή, ο καταναλωτής καλείται να επιλέξει τα αγαθά για την αγορά των οποίων θα πληρώσει το τίμημα προκειμένου να τα χρησιμοποιήσει για την ικανοποίηση συγκεκριμένης ανάγκης. Στο θέμα της επιλογής θα επανέλθουμε παρακάτω.

Παραγωγικοί Συντελεστές

Όπως είδαμε, η ικανοποίηση των αναγκών του ανθρώπου που αποτελεί τελικό σκοπό προϋποθέτει την ύπαρξη αγαθών και υπηρεσιών. Όμως, για να παραχθούν τα αγαθά και οι υπηρεσίες, πρέπει να χρησιμοποιηθούν παραγωγικά μέσα (πόροι), τα οποία στην οικονομική ορολογία είναι γνωστά ως παραγωγικοί συντελεστές. Στα παρακάτω θα περιγράψουμε συνοπτικά τους διάφορους παραγωγικούς συντελεστές τους οποίους διακρίνουμε σε βασικούς και δευτερογενείς.

Βασικοί Συντελεστές της Παραγωγής

Οι βασικοί παραγωγικοί συντελεστές είναι: οι φυσικοί πόροι, η εργασία, και το κεφάλαιο. Ας δούμε τα κύρια χαρακτηριστικά τους.

ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ: Οι φυσικοί πόροι, ως πρωτογενής παραγωγικός συντελεστής, περιλαμβάνουν όλα τα στοιχεία που παρέχει στον άνθρωπο η φύση και τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, όπως: το έδαφος, το νερό, τα δάση, το υπέδαφος. Ο συντελεστής αυτός αποτελεί δώρο της φύσης στον άνθρωπο. Ωστόσο, ο άνθρωπος μπορεί με προγραμματισμένες ενέργειές του να επηρεάσει τη χρησιμοποιήσιμη ποσότητα και κυρίως την ποιότητα των φυσικών πόρων. Το έδαφος για παράδειγμα έχει πολλαπλές χρήσεις. Έτσι, ενδεικτικά, το έδαφος χρησιμοποιείται για την καλλιέργεια αγροτικών προϊόντων, ως χώρος για την κατασκευή κατοικιών, εργοστασίων, δρόμων, αεροδρομίων, κ.λπ. Το ίδιο συμβαίνει και με άλλα στοιχεία που συνιστούν το συντελεστή «φυσικοί πόροι».

Όλα αυτά τα στοιχεία βρίσκονται σε ανεπάρκεια, με την έννοια ότι η χρησιμοποίησή τους στην παραγωγή απαιτεί την πληρωμή ενός τιμήματος (τιμής). Το τίμημα που καταβάλλεται για τις υπηρεσίες που προσφέρουν οι φυσικοί πόροι στην παραγωγή αγαθών είναι γνωστό ως πρόσδοδος.

ΕΡΓΑΣΙΑ: Η εργασία ως παραγωγικός συντελεστής περιλαμβάνει το σύνολο των προσπαθειών που καταβάλλει ο άνθρωπος για να παράγει οικονομικά αγαθά και υπηρεσίες. Για παράδειγμα, τέτοιες προσπάθειες μπορεί να καταβάλει ο αγρότης για την παραγωγή γεωργικών προϊόντων, ο οικοδόμος για την κατασκευή σπιτιών, ο συγγραφέας για τη συγγραφή θεατρικών έργων (πνευματική εργασία), ο τραπεζικός υπάλληλος προκειμένου να εξυπηρετήσει τους πελάτες της Τράπεζας, ο δικηγόρος για να υπερασπίζει τον πελάτη του, ο δάσκαλος για να διδάξει τους μαθητές του, η καθαρίστρια για να καθαρίσει το σπίτι, το γραφείο, το εργοστάσιο. Όλοι αυτοί που είναι σε θέση να καταβάλουν προσπάθειες για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, αποτελούν το εργατικό δυναμικό μιας χώρας. Όσοι παίζουν με τους φίλους τους μπάσκετ ή τραγουδούν για να διασκεδάσουν οι ίδιοι και οι φίλοι τους, παρόλο που καταβάλλουν κάποια προσπάθεια, δε θεωρείται ότι εργάζονται, γιατί η προσπάθειά τους δεν αποβλέπει στην παραγωγή αγαθών ή υπηρεσιών.

Η συμβολή του εργατικού δυναμικού στην παραγωγή εκφράζεται με δύο διαστάσεις, την ποσοτική και την ποιοτική. Η πρώτη είναι συνάρτηση του αριθμού των εργαζομένων και του

χρόνου που εργάζονται, ενώ η δεύτερη εξαρτάται από την πνευματική στάθμη του πληθυσμού, τις δεξιότητές του, την πείρα του και την εκπαίδευσή του (γενική και τεχνική). Για τη συμβολή τους στην παραγωγή τα άτομα παίρνουν ορισμένη αμοιβή, η οποία στην οικονομική ορολογία αποδίδεται με τον όρο μισθός. Η εργασία, επομένως, αποτελεί επίσης πρωτογενή συντελεστή παραγωγής που βρίσκεται σε ανεπάρκεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Σε αντίθεση με τους άλλους πρωτογενείς παραγωγικούς συντελεστές, το κεφάλαιο αποτελεί σύνολο αγαθών τα οποία δεν προορίζονται για να καλύψουν τις άμεσες καταναλωτικές ανάγκες του πληθυσμού, αλλά για να επιτευχθεί μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στην παραγωγική διαδικασία. Πρόκειται για παράγωγο και όχι για πρωτογενή συντελεστή, δεδομένου ότι αποτελείται από αγαθά (μηχανήματα, κτίρια, μεταφορικά μέσα, εργαλεία) τα οποία έχει κατασκευάσει ο ίδιος ο άνθρωπος σε προγενέστερα στάδια.

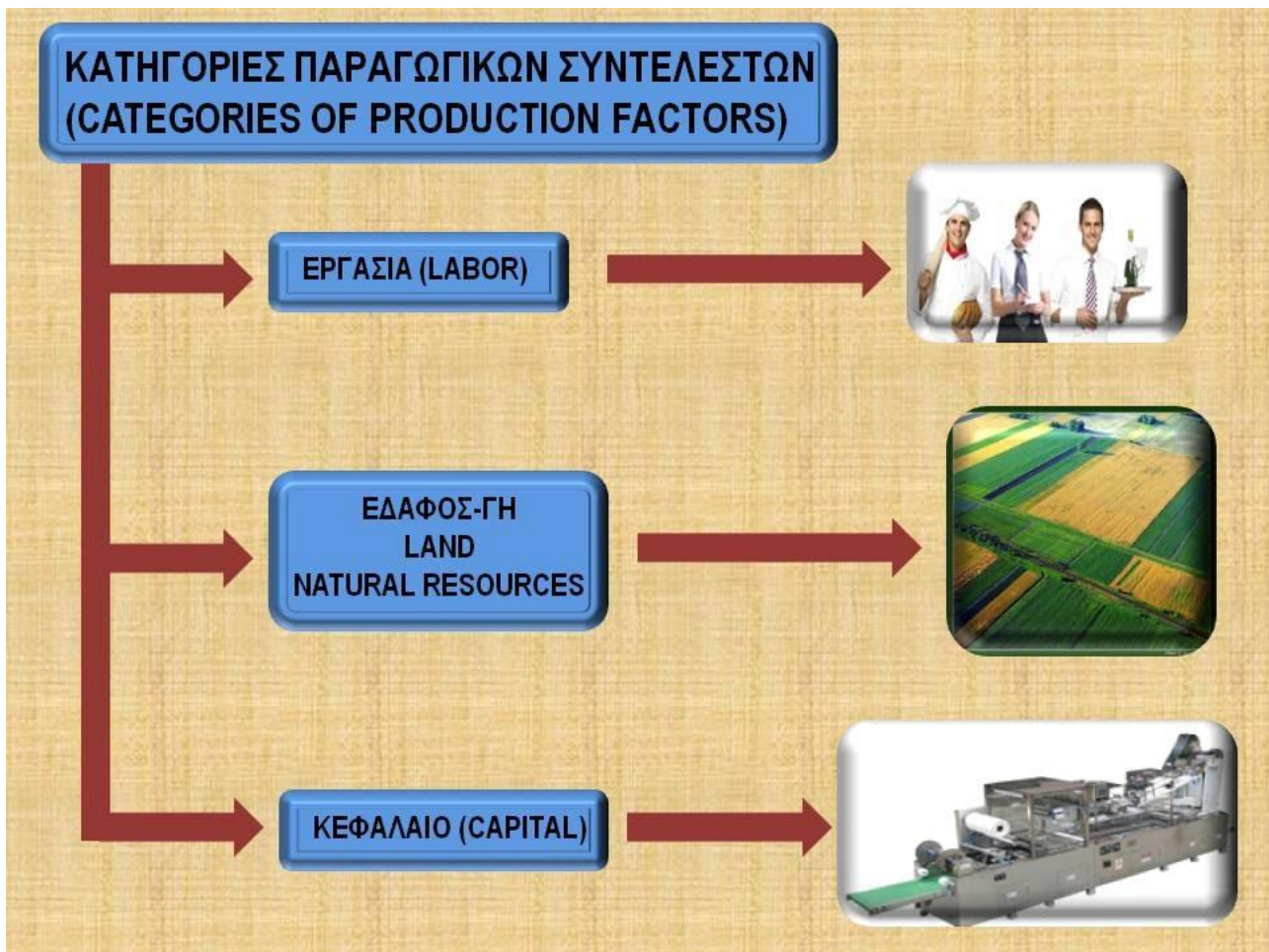
Στη σύγχρονη ορολογία, το κεφάλαιο ονομάζεται και παραγωγικός εξοπλισμός της επιχείρησης ή της οικονομίας. Ο χαρακτηρισμός αυτός έχει ως σκοπό να τονίσει τόσο τη σημασία του κεφαλαίου στην παραγωγική διαδικασία, όσο και το γεγονός ότι τούτο είναι εντελώς διαφορετικό πράγμα από τα χρήματα και τους τίτλους ιδιοκτησίας (μετοχές, ομολογίες) που έχουν στη διάθεσή τους τα άτομα.

Δευτερογενείς Συντελεστές της Παραγωγής

Στη σύγχρονη κοινωνία, εκτός από τους παραπάνω τρεις πρωταρχικούς συντελεστές της παραγωγής (φυσικοί πόροι, εργασία, κεφάλαιο), έχουμε και δύο άλλους δευτερογενείς συντελεστές. Πρόκειται για την **τεχνολογία** και την **διοικητική ή το μάνατζμεντ**. Και οι δύο παράγοντες αποτελούν προχωρημένες μορφές εκδήλωσης ανθρωπίνων προσπαθειών στον τομέα των γνώσεων.

Από την άποψη αυτή θα μπορούσε να λεχθεί ότι και οι δύο ανήκουν στο συντελεστή εργασία. Όμως, η πολυπλοκότητα που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη οργάνωση της παραγωγικής λειτουργίας και οι προσπάθειες του ανθρώπου να διευρύνει τις δυνατότητες κάλυψης των αναγκών του και μάλιστα με αγαθά διαρκώς καλύτερης ποιότητας, οδήγησαν τους οικονομολόγους να χαρακτηρίσουν τη διοικητική και την τεχνολογία ως ξεχωριστούς συντελεστές παραγωγής.

Αν ως κυρίαρχα χαρακτηριστικά των παραγωγικών πόρων θεωρήσουμε την ανεπάρκεια και την ικανότητά τους να συμβάλλουν στην παραγωγή αγαθών, τότε πρέπει να δεχθούμε, ότι η διοικητική και η τεχνολογία αποτελούν ξεχωριστούς συντελεστές παραγωγής. Γιατί και η συμβολή τους στην παραγωγή περισσότερων αγαθών ανωτέρας ποιότητας είναι αναμφισβήτητη αλλά και σε ανεπάρκεια βρίσκονται, πράγμα που αποδεικνύεται, εκτός των άλλων, από τις ιδιαίτερα υψηλές τιμές τους.

Η Έννοια της Παραγωγικής Διαδικασίας

Η χρήση των παραγωγικών συντελεστών για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών αποτελεί την παραγωγική διαδικασία. Είναι η διαδικασία μέσω της οποίας ο άνθρωπος μετασχηματίζει τους παραγωγικούς συντελεστές σε αγαθά και υπηρεσίες, που προορισμό έχουν την ικανοποίηση των αναγκών του.

Με τη στενή αυτή έννοια, η παραγωγή αποτελεί καθαρά τεχνολογική σχέση ανάμεσα στις ποσότητες των συντελεστών που χρησιμοποιούνται και τις ποσότητες των προϊόντων που παράγονται. Ανάλογη με το βαθμό επεξεργασίας του προϊόντος είναι και η πολυπλοκότητα της παραγωγικής διαδικασίας.

Πάντως, η διαδικασία παραγωγής με την ευρύτερη της έννοια δεν τελειώνει με την κατασκευή του προϊόντος. Τα τελικά προϊόντα πρέπει να φθάσουν στους τελικούς χρήστες που στην περίπτωση των καταναλωτικών αγαθών είναι οι τελικοί καταναλωτές, ενώ στην περίπτωση του κεφαλαιουχικού εξοπλισμού είναι οι επιχειρήσεις. Μόνο τότε ολοκληρώνεται η παραγωγική διαδικασία. Με την ευρεία αυτή έννοια η παραγωγική διαδικασία περιλαμβάνει το στάδιο της παραγωγής, τη μεταφορά (όπου αυτό είναι αναγκαίο) και τα δίκτυα διανομής των προϊόντων. Έτσι, για παράδειγμα, το χονδρικό και λιανικό εμπόριο αποτελούν στάδια της παραγωγικής διαδικασίας.

Η έννοια της Ανταλλαγής και η Εξειδίκευση στην Παραγωγή

Στις πρωτόγονες κοινωνίες το άτομο ήταν αναγκασμένο να παράγει όλα τα αγαθά που ήταν απαραίτητα για την ικανοποίηση των αναγκών του. Ο τρόπος όμως αυτός αποτελούσε εμπόδιο για την ικανοποίηση ορισμένων αναγκών για τον απλούστατο λόγο ότι το άτομο δεν ήταν σε θέση να παράγει όλα τα αγαθά που χρειαζόταν. Επίσης, επειδή χρησιμοποιούσε τις περιορισμένες του δυνάμεις για την παραγωγή πολλών αγαθών, η απόδοσή του ήταν περιορισμένη, με αποτέλεσμα πολλές φορές οι ποσότητες που παρήγαγε να μην επαρκούν για την πλήρη ικανοποίηση βασικών του αναγκών.

Με την πάροδο του χρόνου, την καλύτερη οργάνωση της κοινωνίας και την εξέλιξη της τεχνολογίας, οι άνθρωποι αντιλήφθηκαν ότι το αποτέλεσμα των προσπαθειών τους θα ήταν πολύ πιο σημαντικό αν τα επιμέρους άτομα ή ομάδες ατόμων εξειδικεύονταν στην παραγωγή ορισμένων μόνο αγαθών.

Αυτό όμως δημιουργούσε σοβαρά προβλήματα γιατί από τη μια μεριά τα άτομα δεν είχαν στη διάθεσή τους όλα τα αγαθά που χρειαζόντουσαν και από την άλλη τους περίσσευαν ποσότητες από εκείνες που παρήγαγαν οι ίδιοι. Έτσι προέκυψε η ανάγκη πραγματοποίησης ανταλλαγών μεταξύ τους. Αρχικά, τα άτομα αντάλλαζαν τα προϊόντα που τους περίσσευαν με αυτά που τους χρειαζόντουσαν. Το είδος αυτό ανταλλαγής είναι γνωστό ως αντιπραγματισμός. Ωστόσο, σύντομα έγινε αντιληπτό ότι ένα τέτοιο σύστημα δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στις αυξανόμενες ανάγκες των κοινωνιών.

Αυτό οδήγησε στη χρησιμοποίηση του χρήματος ως γενικού μέσου πραγματοποίησης ανταλλαγών. Με τη μεσολάβηση του χρήματος η ανταλλαγή χωρίζεται σε δύο πράξεις: την πώληση και την αγορά. Η χρησιμοποίηση του χρήματος ως γενικού μέσου ανταλλαγών, αποτελεί μία από τις σημαντικότερες επινοήσεις του ανθρώπου, γιατί διευκόλυνε αφάνταστα τις συναλλαγές. Αυτό οδήγησε σε μεγάλη εξειδίκευση της παραγωγής, σε αυξημένη απόδοση των παραγωγικών μέσων και σε διεύρυνση της ποικιλίας των αγαθών, που τώρα μπορούν να ικανοποιήσουν πληθώρα σύγχρονων αναγκών των ατόμων σε πολύ υψηλότερα ποιοτικά επίπεδα. Εξυπακούεται ότι σήμερα η εξειδίκευση της παραγωγής έχει προχωρήσει τόσο πολύ, που σχεδόν κανένα άτομο δεν καταναλώνει μόνο αυτό που παράγει.